

Tidinge

VAN DIE GOUDE

jaargang 39 | november 2021 | 4

Het oudste Goudse stads-
zegel uit 1321

Marighen Dirckx,
haar getijdenboek en het
'verraad' van Gouda

De kasteeltoren van Gouda
als archiefdepot

Gouwe Verhaal: Hermien
Lenderink-Boschloo

In memoriam:
Adri van den Brink

Tidinge

TIJDSCHRIFT VAN DE HISTORISCHE VERENIGING DIE GOUDE

redactie: **Henny van Dolder-de Wit**, dr. **Paul H.A.M. Abels**, dr. **Tom Hage**, dr. **Christiaan van der Spek**, drs. **Paul van Horsen** (hoofdredacteur)
tekstredacteur: drs. **Kenny Louwen**
vaste medewerkers: **Marcel van Dasselaar** (archeologie), ir. **Gert Jan Jansen** (Gouwe Verhaal) met dank aan de medewerkers van: **Streekarchief Midden-Holland (SAMH)** en **Museum Gouda**
redactieadres: **Hazelaarlaan 10, 2803 BS Gouda**
e-mail: **redactie-tidinge@diegoude.nl**

secretariaat van die Goude: **Postbus 307
2800 AH Gouda**
e-mail: **info@diegoude.nl**

ontwerp en opmaak: **Peterpaul Kloosterman, Gouda
(www.2pk.nl)**

drukkerij: **Quadraat Grafimedia BV, Oud-Beijerland**

ISSN: **0168-0498**

De 'Richtlijnen voor auteurs' en het 'Redactiestatuut van de Tidinge' zijn terug te vinden op de website van Historische Vereniging Die Goude (www.diegoude.nl)
Lid worden van Historische Vereniging Die Goude: Het lidmaatschap kost 28 euro voor particulieren en bedrijven. U kunt zich opgeven via onze website www.diegoude.nl
Opzeggen: U kunt uw lidmaatschap tot vier weken voor het einde van een kalenderjaar opzeggen. Uiteraard zijn ook overlijden en verhuizing redenen voor beëindiging van het lidmaatschap.

www.diegoude.nl

Foto voorkant: Het Goudse zegel aan de oorkonde uit 1321 met golfjes in de paal (de rechthoek), geflankeerd door twee sterren (foto HUA)

Van de redactie

Paul van Horsen

Over het overlijden van ons redactielid, Adri van den Brink, en over zijn betekenis voor onze vereniging heeft u in de Nieuwsbrief van oktober (nr. 119) kunnen lezen. In dit nummer besteden we aandacht aan hem in een ‘in memoriam’.

Deze *Tidinge* kunnen we beschouwen als een nummer met ontdekkingen. In maart van dit jaar stond in de plaatselijke pers het sensationele bericht dat het oudste Goudse stadszegel was gevonden. En dat nog wel een jaar voordat in 2022 de feestelijkheden zullen losbarsten in het kader Gouda 750. De ontdekker, Bart Ibelings, schreef op ons verzoek een artikel over de betekenis van zijn vondst onder de titel ‘Het oudste Goudse stadszegel uit 1321 met sterren van de Heren en golfjes van de Gouwe.’

In augustus alweer zo’n bericht in de pers. Onze redacteur, Paul Abels, staat bekend om zijn enorme boekenverzameling met boeken over Gouda. Letterlijk stad en land en vooral internet zoekt hij af naar bijzondere publicaties. In augustus kwam het bericht, dat hij een uniek getijdenboekje in Duitsland had gevonden dat in handen was geweest van zijn overbuurvrouw, Marighen Dirckx, 450 jaar geleden wonende aan de Turfmarkt.

Veel meer kwam de pers niet te weten over het kleine boekje. ‘Nee’, zei Paul, ‘dat is voorbehouden aan de leden van Die Goude.’ In dit nummer beschrijft hij het leven van Marighen, de tijd waarin zij leefde en over de inhoud van het getijdenboekje onder de veelzeggende titel ‘Marighen Dirckx, haar getijdenboek en het ‘verraad’ van Gouda.’

Anne Beckers houdt zich bezig met een onderzoek

Fragment uit de eeuwige jaarkalender in het getijdenboek van Marighen. Dit is de afbeelding bij de maand juli (foto auteur)

naar de ambtenarij van het Hof van Holland gedurende de middeleeuwen. In haar onderzoek kwam ze Gouda tegen als archiefbewaarpplaats voor dat Hof. Haar artikel ‘De kasteeltoren van Gouda: Een archiefdepot van het Hof van Holland van 1529 tot 1590’ sluit mooi aan bij de tekening over de afbraak van het kasteel in ons nieuwe boek *Geschiedenis van Gouda*. In het midden ziet u de ronde kasteeltoren. Om u ter wille te zijn hebben we de tekening ook in dit nummer afgedrukt.

Gert Jan Jansen interviewde voor het Gouwe Verhaal Hermien Lenderink-Boschloo (*1940). Zij koos ervoor haar tijd volop te besteden aan kerkelijke en maatschappelijke organisaties in Gouda en wilde niet als schaduw van haar man, oud-wethouder Herman Lenderink, te boek staan.

Het fotowerk voor dit nummer is ook dit keer weer verzorgd door Rinus Lasschuyt.

Het oudste Goudse stadszegel uit 1321 met sterren van de Heren en golfjes van de Gouwe

Bart Ibelings

Ergens vorig najaar vond ik een fraai en flink stadszegel van Gouda uit 1321. Het bleek een uniek exemplaar te zijn. Het oudst bekende Goudse zegel tot dan toe dateerde uit 1389, is deels afwijkend qua voorstelling en ook flink kleiner. Een dergelijk grootzegel werd bij belangrijke overeenkomsten gebruikt, kleinere zegels waren voor dagelijks gebruik. Zegels werden aan een oorkonde gehangen om de echtheid te waarborgen. Ze zijn doorgaans gemaakt van bijenwas en bijgevolg kwetsbaar en daarom nogal eens verloren gegaan of beschadigd. In dit artikel wordt de vroege ontwikkeling beschreven die het Goudse stadswapen heeft doorgemaakt aan de hand van enkele stadszegels, het oudste zilveren zegelstempel en een viertal bijzondere stadsbode-insignes van rond 1500.

De twee sterren zijn fraai en tegelijk eenvoudig weergegeven, bijna alsof het een plantenblad is, of een zeester (maar die zijn vijfpuntig). Wel lijkt het dat ze iets te groot zijn voor de toegemeten plek op het zegel. Rechtsonder de rechter ster is een beschadiging te zien door pletting. Rondom is vaag een getordeerde kabelrand te zien, waarbuiten het ongetwijfeld Latijnse rand- of omschrift

Het Goudse zegel aan de oorkonde uit 1321 met golfjes in de paal (de rechthoek), geflankeerd door twee sterren en met een doorsnede van 6,1 cm.

stond. Daarvan is helaas zo goed als niets overgebleven. In het midden van het zegel is de Gouwe weergegeven, verbeeld door golfjes in een figuur (rechthoek) die in de heraldiek (wapenkunde) en sigillografie (zegelkunde) een paal wordt genoemd. De situering van de sterren aan

Marighen Dirckx, haar getijdenboek en het ‘verraad’ van Gouda

Paul H.A.M. Abels

Een historische sensatie. Iedereen die archiefonderzoek doet of zich op andere manieren in de geschiedenis verdiept, kent en koestert die momenten. Ze zijn zeldzaam en daarom zo bijzonder. Dat je een ontdekking doet die je het gevoel geeft een ver verleden voor even te kunnen zien, ruiken en aanraken. Dat overkwam mij deze zomer in het Duitse Rijnstadsje Oppenheim, in een klein antiquariaat. Via onnavolgbare klikken op het internet had ik het vermoeden gekregen, dat zich daar een voor de Goudse geschiedenis wel zeer bijzonder boekwerkje zou kunnen bevinden, maar de foto's ervan boden te weinig zekerheid.

Vandaar dat een klassiek Rijnreisje noodzakelijk was om het kleinood goed te kunnen aanschouwen en in te schatten. Aangekomen bij het ouderwetse Duitse antiquariaat voelde de eigenaresse, mevrouw Sylvia Morsch-Israel, blijkbaar mijn opgewonden ongeduld, want ze verwees mij zonder veel omhaal van woorden naar een verder leeg klein tafeltje, waar onder een felle bureaulamp het op het eerste gezicht onooglijke boekwerkje op klein kwartoformaat al op mij lag te wachten.

Het openen van het boekje gaf meteen het gevoel binnen te treden in een lang vervlogen tijd, waarbij een blik

De auteur bekijkt het getijdenboekje van de Goudse claris voor de eerste keer in een Duits antiquariaat (foto auteur)

gegend werd in het intieme geloofsleven van een vrouw die 450 jaar geleden mijn overbuurvrouw zou zijn geweest aan de Turfmarkt in Gouda. Op het titelblad van dit gebedenboekje maakt zij zich bekend in een fraai en regelmatig handschrift: ‘dit boec hoert tot gebruik va[n] S[uster] marighe[n] dirckx va[n] die clarisse[n] vander gou.’ Deze formulering is typerend voor clarissen of zogeheten grauwe zusters, een kloosterorde die in volledige afzondering van de wereld leeft en zonder privébezit. Deze non kon dus niet noteren dat het haar eigen boekje was, want het was in bezit van de kloosterorde en haar slechts in ‘bruikleen’ gegeven. Waarschijnlijk was zij

De kasteeltoren van Gouda: Een archiefdepot van het Hof van Holland van 1529 tot 1590

Anne Beckers

Van oudsher bewaarden de graven van Holland hun archieven in het Binnenhof van Den Haag. Maar vanaf 1529 kwam daar ineens verandering in en bracht de Haagse Rekenkamer geleidelijk de registers en rekenkamerarchieven, waaronder de oorkonden van het Hof van Holland, over naar een toren van het kasteel in Gouda. Eenzestig jaar later keerden de archiefstukken weer terug. Waarom kozen de hovelingen in Den Haag voor deze nieuwe bewaarplaats, wat waren de gevolgen van deze verhuizing voor de archiefstukken en wat was uiteindelijk de reden van vertrek uit Gouda?

Begin 16e eeuw bereikten de troepen van de hertog van Gelre de grenzen van het gewest Holland waardoor er een nieuwe fase ontstond in de ‘Gelderse-Oostenrijkse oorlogspolitiek’. Tot die tijd waren hun aanvallen voornamelijk gericht op het zuidelijke gedeelte van de Bourgondische Nederlanden en bleef Holland buiten schot. Vanaf 1512 ontspoon zich een groot drama. De troepen van Gelre legden in dat jaar Bodegraven in de as en trokken langs de Rijndijk op tot Leiden. Hier bleef het niet bij. In 1523 en 1528 plunderden de Geldersen Den Haag, waar het Hof van Holland, het belangrijkste adviescollege van de graaf en de hoogste rechtbank, zetelde.¹

Tijdens de plundering van 1523 wisten de ambtenaren

s-Graavenhage geplonderd, door Maarten van Rossem, in 't jaar 1528
(Rijksmuseum, <https://www.rijksmuseum.nl/nl/collectie/RP-P-OB-50.760>)

van het Hof en de daaronder vallende Rekenkamer zichzelf en een gedeelte van hun archieven in veiligheid te brengen in het Sint-Agathaklooster te Delft. De aanval bracht bij de hovelingen het besef dat het Binnenhof weinig veiligheid bood en vanuit deze optiek is het niet verwonderlijk dat zij sinds 1524 een veiliger heenkomen voor de oorkonden zochten. Daarbij ging de aandacht al snel uit naar het aan de IJssel gelegen kasteel van Gouda.² Niet alleen vanwege de centrale ligging, maar waarschijnlijk ook omdat de fortificatie eigendom was van de Staten van Holland en dus vrij ter beschikking van het Hof stond.³ Een functionaris van het Hof schreef in 1524 dat hij:

Hermien Lenderink-Boschloo

Gouwe Verhalen is een serie interviews met mensen die het verleden van Gouda zelf hebben beleefd.

Gert Jan Jansen

‘Kom binnen. Ja, als er bezoek is, loop ik altijd naar de buitendeur van ons appartementencomplex. Je gaat een deur niet met een zoemer opendoen, als je er net zo snel zelf naar toe kunt lopen? Ga zitten. Ik ken jou en je vrouw zo goed, dat ik niet hoefde nadenken, toen je vroeg of ik wilde meewerken aan een Gouwe Verhaal. Maar één ding: dit mag niet het portret worden van de vrouw van wethouder Lenderink. Herman en ik hebben naast ons gezinsleven altijd onze eigen activiteiten gehad en dat zal hopelijk zo blijven. Mijn leven speelde zich voor een groot deel af in de wereld van de Goudse vrijwilligersorganisaties en dan vooral gericht op bewustwording, emancipatie en zorg. Dat mag gerust een keer aandacht krijgen.’

Jeugd op 't Lentink

‘Vlak vóór de oorlog, op 2 februari 1940, ben ik geboren. Het was op boerderij 't Lentink, drie kilometer buiten Almen, het dorpje dat dankzij dichter A.C.W. Staring landelijk bekendheid kreeg. Van ‘De hoofdige boer’ kennen veel mensen de beginregels:

*Elk weet, waar 't Almensch Kerkje staat,
En kent de laan, die derwaart gaat.*

Die laan voerde waarschijnlijk niet naar onze boerderij aan de Berkel. Die weg was in mijn jeugd nog niet verhard. Begin februari 1940 lag er een dik pak sneeuw. Het kostte de dokter van Almen, die de bevalling deed, moeite om op de boerderij te komen. Ik was iets te vroeg

Hermien Lenderink-Boschloo (1940)

Hermien Lenderink-Boschloo aan haar eigen keukentafel, 2021 (foto Gert Jan Jansen)

en niet op gewicht. Toen schijn ik longontsteking te hebben gekregen en nog verder in gewicht te zijn gedaald. Het vreemde is dat ik mijn verdere leven niet noemenswaardig ziek ben geweest.

De drie eerste kinderen in gezin Boschloo, 1942 (collectie-Lenderink)

IN MEMORIAM ADRI VAN DEN BRINK

Dinsdagavond 21 september zou de redactie van *Tidinge van Die Goude* – dit keer niet via de computer, maar voor het eerst weer ten huize van Henny van Dolder – bijeenkomen. We zijn die avond wel bij elkaar geweest, maar zonder onze redacteur Adri van den Brink. Eerder die dag belde Tom Hage, redactielid en bijna-buurman van Adri, mij op met het ontstellende bericht van het plotselinge overlijden van Adri. Die avond hebben we Adri herdacht.

Adri van den Brink was sinds november 2017 lid van de redactie. In het zicht van zijn pensioen wilde hij graag tot de redactie toetreden, niet alleen uit belangstelling voor de Goudse geschiedenis, maar ook om zijn kennis te delen en te vermeederen. Algauw bleek dat Adri een enorme ervaring en deskundigheid had met het redigeren van teksten. Geen wonder als je in het dagelijks leven hoogleraar Landschapsarchitectuur en Landgebruiksplanning bent geweest en in die functie wel met teksten weet om te gaan. Hij werkte snel, met precisie en nauwkeurigheid. Bovendien schreef hij op ons verzoek een redactiestatuut voor ons blad en verbeterde hij de ‘Richtlijnen voor de auteurs.’ Voor onze redactievergaderingen was hij een grote aanwinst, omdat hij zijn kunde gepaard liet gaan met een flinke dosis nuchterheid en efficiency. En tegelijkertijd had hij daarnaast een verhaal, een anekdote, een herinnering waarmee hij de sfeer in de vergaderingen verhoogde.

Voor het komende jaar zijn we van plan themanummers uit te geven in het kader van Gouda 750. Adri bood aan om het nummer ‘Gouda en het water’ onder zijn hoede te nemen. Voortvarend als hij was, aarzelde hij niet om auteurs te zoeken en teksten alvast te redigeren. Het is duidelijk, ook wij als redactie van het kwartaalblad van *Die Goude* zullen hem enorm missen.

Wij wensen zijn vrouw, zijn dochters, familie en vrienden veel sterkte om dit grote verlies te kunnen dragen.

*Namens Henny van Dolder-de Wit, Paul H.A.M. Abels,
Tom Hage en Christiaan van der Spek,
Paul van Horssen, hoofdredacteur*

Auteurs

Bart Ibelings is middeleeuws historicus. Hij deed recent onderzoek naar het heerlijkheidsarchief van Wittem te Maastricht en naar het archief van de commanderij van de Duitse Orde in Schoonhoven te Utrecht. Hij is medewerker aan het Viabundusproject (1350-1650) waarbij land- en waterwegen in een flink deel van Noordwest-Europa digitaal in kaart worden gebracht.

Paul Abels is historicus en redacteur van dit tijdschrift.

Anne Beckers is student van de Universiteit Leiden en is bezig met een onderzoek naar de ambtenarij van het Hof van Holland gedurende de middeleeuwen.

Gert Jan Jansen is vicevoorzitter van Die Goude en hoofdredacteur van de Nieuwsbrief. Tevens is hij medewerker voor de rubriek 'Gouwe Verhalen'.

Agenda

LEZINGEN 2021 EN 2022

29 november **Fred Pieters**
Industrieel Erfgoed in Gouda

24 januari 2022 **Henkjan Sprokholt**
Lezing n.a.v. de publicatie 'Geschiedenis van Gouda'

7 maart **Bianca van de Berg**
Lezing n.a.v. de publicatie 'Geschiedenis van Gouda'

Alles onder voorbehoud in verband met de regels van het RIVM. Houd de website van Die Goude (www.diegoude.nl) in de gaten.

De lezingencommissie heeft een aantal lezingen online gezet op de website van Die Goude.

Tidinge

TIJDSCHRIFT VAN DE HISTORISCHE VERENIGING DIE GOUDE

**Het oudste Goudse stadszegel uit 1321 met sterren van
de Heren en golfjes van de Gouwe** 140

Bart Ibelings

Marighen Dirckx, haar getijdenboek en het 'verraad' van Gouda 149

Paul H.A.M. Abels

**De kasteeltoren van Gouda: Een archiefdepot van
het Hof van Holland van 1529 tot 1590** 160

Anne Beckers

Gouwe Verhalen: Hermien Lenderink-Boschloo 168

Gert Jan Jansen

In memoriam: Adri van den Brink 178

Paul van Horssen